

Bestrijder van de veeppest

Nog niet zo lang geleden hing in menige boerenwoning, vooral in Groningen, een prent van een goedmoedig uit de lijst kijkende man met daaronder een brallend gedicht dat begon met de regels:

*Dit is het beeld eens mans
Die in een boeren pij,
Een weldoende Engel was
Voor heel de maatschappij*

*Begaafd met Franklin's geest
Maar wars van hoog te zweven,
Heeft hij de Veeppest uit
Den runderstal verdreven.
'Waereldse wijsheid'*

De man in de 'boerenpij' is Geert Reinders, een molenaarszoon die het schopte tot lid van de Eerste Kamer en die kan worden beschouwd als degene die de vaccinatie van runderen in Nederland introduceerde. Geert, geboren op 19 april 1737 in het Groningse Winsum, verloor zijn moeder toen hij drie jaar was en zijn zusje werd niet ouder dan achttien maanden. Nauwelijks tien jaar oud werd hij van school gehaald om zijn vader te helpen in de molen. Oom Cornelis vond dat erg jammer, hij had schik in de pientere jongen en leende hem boeken, kranten en pamfletten die de jonge Geert verslond. Voorzichtig probeerde oom te polsen of de jongen niet verder kon leren en misschien later studeren. Daar wilde de vrome molenaar

Geert Reinders op een anonieme litho naar het portret door Cornelis Cuylenburg (1797).

Fragment uit het verweerschrift van ds. Bacot aan de Staten van de stad Groningen en Ommelanden na zijn verbanning in 1787

'.... Waardoor ik, door de hevigheid eener alleronrechtvaardigste vervolging gedrongen, van myn Ambt, Wooning en Inkomen heb moeten afstaan, ja veroordeeld, en beroofd van myn openlyk verkochte goederen, als Balling, in vreemde Gewesten, verre van Vrienden en Maagen, zonder hulp, zonder steun, en zonder uitzicht, om moet zwerven; - by de nog meer grievende en allerbitterste belediging eindelyk van myn Eer en 's Leevens zekerheid, door de grofste en hoonendste smaadnaamen, en een prysstelling van duizend gulden op myn persoon, ten dienste van elk, die my maar ter overlevering in handen zou kunnen krygen.'

'Met waereldse wijsheid kom je niet in de hemel'

niets van weten. Met 'waereldse wijsheid kom je niet in de hemel', zei hij. Studeren leverde ook geen bijdrage aan de 'kostwinning'. In 1749 verhuisde het gezin naar Aduard, dat toen nog een verbinding had met de open zee waardoor handel en scheepvaart voor fikse drukte zorgden. Vader Reinders nam een aandeel in een zaagmolen en zette een houthandel op. Daartoe moest iemand in het gezin een beetje kunnen rekenen en die last werd op de schouders gelegd van de twaalfjarige Geert.

Houthaler en molenaar

Het boekhouden duurde niet lang, want de jonge Geert kreeg de kans om op een houthaler mee te varen naar Noorwegen. De reis duurde vijf weken en onderweg gaf de stuurman de leergierige knaap les in de 'vier speciën' van het rekenen, dat wil zeggen: optellen, aftrekken, vermenigvuldigen en delen. Geert was pas vijftien jaar oud toen hij meesterknecht werd op de molen. Zijn vader hertrouwde en verhuisde. Geert ging werken in Niehove, bij een duizendpoot die allerlei bezigheden had: kastelein, paardenhandelaar, boer en molenaar. Het gevolg was dat Geert van al die vakken het nodige leerde, vooral in de veehandel blonk hij uit.

In de tijd dat Reinders in Bellingeweer woonde stond er nog de in 1820 gesloopte Tammingaborg, waar de Friese dichteres Clara Feyvena van Raesfeldt - van Sytzema (1729-1807) haar jeugd doorbracht.

De Grote Markt van Groningen in de Patriottentijd met op de achtergrond de Marinitorren. Rechts de herberg 'Het Gouden Hoofd', verzamelaarsplaats van de Patriotten. Links voor de Waag excerceerde het Patriottisch vrijcorps 'Voor onze duurste panden'. Aquarel door J. Bulthuis uit 1782.

Geert werd vervolgens baas op een korenmolen in Zuidhorn. De broer van de eigenaar was door een ongeluk in de molen om het leven gekomen. De knechts vertelden dat het er sindsdien spookte en zij durfden 's nachts niet te werken. Geert was niet bijgelovig en werkte dag en nacht als het nodig was.

Hij zat in zijn vrije tijd niet alleen met zijn neus in de boeken, maar was een sportieve vent, die hield van schaatsen en kaatsen en hij had een mooie zangstem. De meisjes zagen hem graag. Op het zangkoor bloeide een verliefdheid tussen Geert en de dochter van de dominee. Maar dat had geen kans van slagen; het standsverschil was te groot en een huwelijk was ondenkbaar. Er kwam een rel van waarmee zelfs de kerkenraad zich bemoeide.

Een poosje later was het omgekeerde het geval. Geert ontmoette een boerenmeisje dat in de verte familie van hem was. Nu begon het gesputter over een ongepaste relatie in zijn eigen omgeving. Geert kon bij een huwelijk wel vierduizend gulden inbrengen, terwijl het meisje niet verder kwam dan een schamele vijfhonderd. Het huwelijk werd toch doorgezet. Geert trouwde en kreeg vier kinderen, twee jongens en twee meisjes. Hij besloot boer te worden.

Veepest

Vanaf het moment dat Reinders zich vestigde als boer, hield hij zich bezig met veeziekten, die in zijn tijd menig boerengezin ruïneerden. Zo stelde hij een middel samen tegen schapenschurft, op basis van menselijke urine, koperrood en tabak waarmee de dieren moesten worden ingewreven. Veepest hield hem het meeste bezig. In de loop van de 18de eeuw hield deze gevreesde veeziekte gruwelijk huis en bracht duizenden boerengezinnen aan de bedelstaf. We weten nu dat het om een uiterst besmettelijk virus ging dat direct of indirect via voorwerpen, voer of menselijke contacten kon worden overgebracht. In de 18de eeuw weet men de ziekte aan kwalijke dampen, wormen of simpelweg aan de straffende hand des Heren. Het beste wat de boeren wisten te doen was het isoleren van zieke dieren, maar meestal had de besmetting dan al plaatsgevonden. De dieren stierven en werden zo snel mogelijk begraven. In weidegebieden in het hele land vinden we nog altijd zulke 'pestbosjes', kleine 'eilandjes'

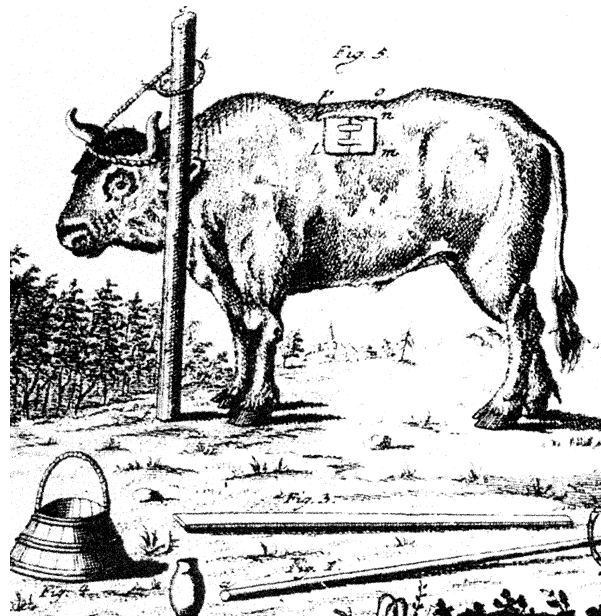

Karikatuur op de koepokinenting, uitgegeven door de Anti Vaccine Society in Engeland. Tekening door James Gillray.

begroeid met bomen die ooit als koeienkerkhofje dienden. Gaandeweg kregen geleerden de notie dat het mogelijk moest zijn met een beetje entstof een gezond mens of dier in te enten en op die manier verweer tegen de ziekte op te bouwen. Het bekendste voorbeeld is het inenten van mensen met koepokken tegen de gevreesde pokken. Pokken waren eeuwenlang één van de grootste doods-oorzaken. Het meest bekend werden de resultaten van Edward Jenner met zijn inenting tegen pokken. Reinders wist van de experimenten van Jenner (en Jenner later van die van Reinders). Tot schrik van vrouw en burens experimenteerde hij met zijn eigen vee. Hij nam kwijl, snot en tranen van een ziek dier waarin hij een dotje vlas drenkte. Een gezond dier kreeg een insnede van een vinger lengte

Tot schrik van vrouw en burens experimenteerde hij met zijn eigen vee

waarin het vochtige vlas werd gelegd. De wond werd dichtgemaakt met een pleister van pek, hars en ongezuurten reuzel. De resultaten waren mager. Telkens weer stierf een groot deel van de ingeënte dieren. Reinders piekerde zich suf en bracht wijzigingen aan in de samenstelling en de hoeveelheid van de entstof. Hij experimenteerde met het voedsel, hield de koeien binnen of joeg ze juist de wei in. Hij paste aderlaten toe en klyasma's, toentertijd veel gebruikte behandelmethoden. Liet de koeien zelfs baden in de sloten langs de wei, maar duidelijke resultaten bleven uit. Totdat Reinders ontdekte dat herhaald inenten bij kalveren van koeien die van de ziekte waren hersteld, succes opleverde. Zijn vreugde kende geen grenzen. Hij liet een verslag drukken dat hij opdroeg aan de stadhouder en stuurde dat aan de geleerde Petrus Camper.

De manier van inenten zoals Reinders die toepaste. Tekening uit het boek 'Die sichersten Mittel gegen Rindvieh-seuche'. W. Schuhmacher. Berlin 1793.

'Op! Gruno's Burgerij'

In 1785 overleed de vrouw van Reinders, die niet veel later hertrouwde met de weduwe Geerten Pieters met wie hij het goed kon vinden. Hij hield zich steeds meer bezig met de politiek en koos de zijde van de Patriotten, hoewel hij waarschuwde tegen al te fanatiek optreden zoals dat van zijn activistische vriend dominee Gerard Bacot die opriep tot het stichten van burgermilities (schutterijen) met het gedicht:

Op! Gruno's Burgerij; 't Is lang genoeg geslaapen!

Op! Op! Gedenkt uw plicht, uw vrijheid goed en bloed.

*Rijs uit uw Droom; en grijp naar 't schitterend Krijgsmanswapen,
Door d'oefening van 't geweer herleeve en blijke uwe Moed.*

Na de gebeurtenissen van 1787 (de Pruisische inval die de Oranjes redde) pakte dat helemaal verkeerd uit. Oranje zat weer stevig in het zadel en de Patriotten vluchtten naar alle kanten. Op het hoofd van dominee Bacot werd zelfs een prijs gezet en er ging een opsporingsbevel uit met een signalement dat de dominee omschreef als een persoon: 'Zwart van uitzicht, bleek, met een abbé-paruikje, knikkebeenend en dun van beenen.' Reinders kreeg een boete voor zijn politieke activiteiten en moest bovendien de proceskosten betalen die naar zijn zeggen 'aanzienlijk' waren.

Reinders hield zich nu een poosje gedeisd. Na een moeizaam begin ging het behoorlijk met zijn bedrijf en hij verdiende vooral goed geld met de veehandel. Gronings en Fries vee was in Holland erg gewild. Hollanders fokten zelf geen melkvee, maar kochten dat van elders. Door de veepest steeg de vraag naar nieuwe dieren naar nóg veel grotere aantallen. Veel ziekten verergerden in die jaren door onbenul over goede hygiëne. Slechte materialen en onvoldoende schoongemaakt waren bijvoorbeeld boterva-

*Ik ging voor weinig' dagen
Na Gamweert met zyn Hoek,
En deed 'er onderzoek
Waar REINDERS HAD zyn stee?
Die 't kostlyke Vee
Zoo heilzaam voor de woede
Van pest en dood behoede?*

Het huis aan de Bellingeweer (nummer 10) in Middelstum waar Reinders van 1802 tot aan zijn dood in 1815 woonde.

Linksonder een tekening van de boerderij van Geert Reinders in de Garnwerderhoek door Jacobus P. Scholten.

(Collectie Reinders, Middelstum. Foto van L. Lemstra)

ten een bron van ellende. In 1786 kwam Reinders daartegen in het geweer. De schuld lag vooral bij de handelaren, maar de boeren kregen de schuld. Het lukte Reinders om een verplichting op te leggen om betere en schonere vaten te gebruiken.

Sociëteit van Onderlinge Bijstand

Jaren eerder had Reinders als antwoord op een prijsvraag een idee ingediend voor een verbeterde steekroede, waarmee op tijd hooibroei kon worden geconstateerd. Door onvoorzichtigheid van een dienstmeid had Reinders één van zijn twee boerderijen door brand verloren. Net als veeziekten was brand voor een boer noodlottig. Het zette hem aan het denken en op 23 april 1794 richtte hij in Winsum de Sociëteit van Onderlinge Bijstand op met de bedoeling dat boeren zich op basis van solidariteit beschermden tegen de fatale gevolgen van brand door hooibroei of blikseminslag. Hoewel de gedachte om zich te verzekeren veel ouder was – al in de 17de eeuw hield Johan de Witt zich bezig met risicoberekeningen – was een verzekering in de vorm zoals Reinders voorstelde voor ons land tamelijk nieuw. Zijn opzet kreeg weldra overal navolging.

In 1795 trokken de Fransen over de grote rivieren ons land binnen, onthaald als bevrijders. Oude regenten werden de laan uitgestuurd en nieuwe overheden moesten worden benoemd. Maar er was een groot gebrek aan daad-

ZIEN & DOEN

De Tammingaborg in Bellingwolde is gesloopt in 1820. Een aantal borgen is er nog. Enkele daarvan zijn opengesteld voor het publiek zoals de Fraeylemaborg, het landgoed Nienoord, de Menkemaborg en de borg Verhildersum. De borgen geven een prachtig beeld van het leven van de jonkers in de Ommelanden in de tijd van Reinders. Een mooie dagtocht om kennis te maken met het land van Reinders is een combinatie van een bezoek aan de borgen Verhildersum en de Menkemaborg, de kerk in het dorp Middelstum, het mooie Bellingwolde waar op nr. 10 het huis staat waar Reinders zijn laatste jaren sleet, eventueel te combineren met het museum van Henk Helmantel in Westeremden op vijftien autominuten van Middelstum.

www.borgeningroningen.nl

Tekst op de grafsteen

*Hier rust die van zijn vroegsten tijd
Naar wijsheid zocht door eigen vlijt:
Die reeds als boer zijn kundigheen
Steeds dienstbaar maakt'aan 't Algemeen:
Vooral toen tegen pest en dood
Hij 't kostlijk rund zijn bijstand bood:
Die elk in vreugd of droeven staat
Belangeloos hielp met raad en daad:
En anderhand in elken stand
Een sieraad was van 't Vaderland*

krachtige en verstandige bestuurders. Op het Groningse platteland werd de naam van Geert Reinders steeds weer genoemd. Hij werd vertegenwoordiger van zijn gebied en na de staatsgrepen van 1798 benoemd tot lid van de Eerste Kamer.

In 1796 verloor hij tot zijn grote verdriet zijn tweede vrouw. In 1802 verhuisde hij naar een woning in Bellingeweer vanwaar hij tot zijn dood in 1815 allerlei publieke functies zou vervullen. Zo was hij in de tijd van koning Lodewijk Napoleon gemeentesecretaris en ontvanger van de gemeente Winsum. Maar bovenal zou zijn naam voortleven als één van de grondleggers van de immunologie.

Geert Reinders zocht op zijn oude dag erkenning voor al zijn werk, al was het maar om al zijn tegenslagen en verliezen te rechtvaardigen. Hij pakte de pen en schreef een biografie in de derde persoon met de titel: 'Eerste Kladder van de Levensschets van Geert Reinders tot 1812.' Het handschrift werd zorgvuldig bewaard in het archief van de familie en in 1998 met annotaties en al uitgegeven door de Historische Vereniging Winsum-Obergum, gebruikmakend van het proefschrift van Luitje Hendrik Bruins over Reinders uit 1951. Het zou Geert Reinders genoeg hebben gedaan te weten dat hij uiteindelijk werd erkend als één der eerste verzekeraars in het land en één van de grondleggers van de immunologie.